

digt avisens interne og eksterne problemer, derunder forholdet til det tekniske personale. Ikke mindst i disse afsnit belæres vi nyttigt om, at der intet nyt er under solen. Konflikter inden for de grafiske fag møder vi allerede i 1830'erne og 1840'erne. I 1837 sendte typograferne et bønnskrift til kongen i forbindelse med følgerne af indførelse af ny teknik (»hurtigpresserne«), som de fandt skadelig, og typografstrejken 1848-49 skildres som den første organiserede strejke til gennemførelse af krav i dansk arbejderbevægelses historie. Også redaktionens problemer og polemiske fejder følges år for år, bl.a. dens angreb på B. S. Ingemann i anledning af dennes udfald mod radikale tyske digtere og dens angreb på »Fædrelandet« og »Dannevirke« 1842 og 1845 i forbindelse med debat omkring »det nationale«. Mest spændende og mest perspektivrigt er fremstillingen af avisens vanskeligheder forårsaget af censur, begrænset postforsendelse og pressedomme.

Fremstillingen kunne utvivlsomt i formen mange steder være blevet mere spændende, om forfatteren ikke helt så pertentligt havde holdt sig til kronologien, men ladet tematiseringen træde klarere frem. På den anden side sikrer gennemgangen af »Kjøbenhavnsposten«, årgang for årgang, naturligvis en kronologisk præcis fremlæggelse af de ideer, avisen repræsenterede, og de politiske holdninger, den indtog. Forfatteren lægger rimeligt nok hovedvægten på bladets kamp mod enevældens myndigheder og opposition til den nationalliberale bevægelse, dens ståsted i arbejds konflikter og tilnærmelsen til og udformningen af et socialistisk standpunkt. Som talerør for et socialt betonet demokrati på et tidspunkt, hvor der endnu ikke fandtes nogen egentlig arbejderbevægelse, og som formidler af udlandets socialrevolutio-

nære strømninger har avisen indtaget en særlig rolle, som betinger denne ide- og pressehistoriske redegørelses relevans også uden for kredsen af de her til lands fåtallige dyrkere af pressehistorien.

Erik Lund

Tine Andersen og Lise Busk-Jensen: *Mathilde Fibiger – Clara Raphael. Kvindekamp og kvindebevidsthed i Danmark 1830-1870.* (Medusa, 1979). 285 s.

Den 20-årige huslærerinde Mathilde Fibiger var den, der satte den første kvindesagsdebat i gang i Danmark, da hun 1850 fik udgivet den lille roman Clara Raphael. Heri rejste hun kravet om kvindens ret til uddannelse og i det hele taget til de samme intellektuelle muligheder som manden. Selv om bogen ikke anfægtede mandens sociale positioner, vakte den en heftig diskussion, den såkaldte Clara Raphael – fejde. Der har allerede været skrevet en del om dette emne; men den foreliggende undersøgelse, der er en omarbejdet specialeopgave fra Institut for litteraturvidenskab ved Københavns universitet, vil se Mathilde Fibigers skæbne og forfatterskab, i alt tre bøger, på baggrund af den daværende middelklassekvindes livsbetingelser og selvopfattelse. Bogen, der alene bygger på trykte kilder og litteratur, siger ikke så meget nyt hverken om Mathilde Fibiger eller om kvindens stilling i samtiden. De historiske fremstillinger, som forfatterne har brugt, kan forekomme lidt tilfældigt udvalgt. Mest værdifuld i undersøgelsen er de litterære analyser af Mathilde Fibigers forfatterskab, der kontrasteres med nogle udvalgte kvindeskildringer hos nogle samtidige forfattere bl.a. Poul Martin Møller, H. C. Andersen, Paludan-

Müller og Søren Kierkegaard. På denne måde anskueliggøres det, hvorfor Mathilde Fibigers første beskedne skridt på kvindeemancipationens bane måtte vække så heftig modstand.

Dorrit Andersen

Asger Nyholm: *Slesvigske gejstlige slesvig-holstenismen indtil 1850* (Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr. 51). Åbenrå 1980. 532 sider.

Asger Nyholms seneste vægtige bidrag til Sønderjyllands kirkehistorie indeholder først og fremmest en omhyggelig underbygget, detaljeret redegørelse for den skelsættende konflikt, som 1849-50 fandt sted mellem gejstligheden i Slesvig stift, for hvilken det af den tyske »centralmagt« indsatte slesvigholstenske statholderskab var den eneste lovlige øvrighed, og de af den danske regering anerkendte myndigheder for Slesvig. Konflikts voldsomhed (man taler ofte om »præstekrigen«) fremgår af, at myndighederne afskedigede henimod halvdelen af de godt 200 gejstlige i Slesvig stift, og at der var 7 gejstlige blandt de 33 personer, som i 1851 udelukkede fra amnestien. Det lykkes Nyholm at trænge dybere ind i begivenhedsforløbet, end nogen før ham har gjort, og navnlig det detektivarbejde, han har udført for at klarlægge beslutningsprocesserne i bestyrelseskommissionen, er beundringsværdigt. Det bør dog nok tilføjes, at den meget detaljerede gennemgang af stoffet helt ned på individplan ikke gør læsningen let.

Nyholms hovedinteresse gælder imidlertid ikke denne konflikt, men de årsager, der fik størstedelen af gejstligheden i Slesvig stift til under treårskrigen at tage parti for slesvigholstenismen og tilmed at føle denne tilslutning

som en pligt over for Gud. Problemet virker som et paradoks, fordi den overvejende del af præsterne var tilhængere af en nyortodoks, højkirkelig retning, hvis idealer på væsentlige punkter var uforenelige med de politiske principper, man finder hos de slesvigholstenske ledere.

Den nyortodokse bevægelse i Hertugdømmerne havde sit udspring i det efternapoleoniske Tyskland og må opfattes som en del af den reaktionære bølge, der i årtierne efter 1815 bredte sig over hele Europa. Den afskyede rationalismen og liberalismen, ville bevare enevælden og ønskede en skole, der var kirkens tjenerinde. Den advarede præsterne mod at beskæftige sig med politik. Efter alt at dømme prægedes den slesvigske gejstlighed endnu i begyndelsen af 1848 af disse synspunkter. Sikre vidnesbyrd om slesvigholstensk aktivitet fra gejstlig side før 1848 er kun de 3 præster, der var medlemmer af den slesvigske stænderforsamling. Det er derfor ikke mærkeligt, at et flertal af præsterne afgav usikre og uklare svar på de spørgsmål, som en dansk undersøgelseskommission i april 1848 stillede dem vedrørende deres holdning til den provisoriske regering. Nyholm taler derfor med rette om »den tavse gejstlighed« i Slesvig.

Kun godt et års tid senere havde de slesvigske præster ganske skiftet mening, hvad deres forhold til politik angik, og optrådte som offervillige, ja fanatiske, talsmænd for den slesvigholstenske sag. De gik nu ind for en fri forfatning, tilskyndede de værnepligtige til at kæmpe mod danskerne og ville kun, hvis nøden tvang dem til det, rette sig efter de kongelige myndigheders befalinger. Dette holdningsskifte blev forståeligt nok mødt med afsky hos gejstligheden i Preussen, hvor man ikke lod sig rokke fra nyortodoksiens konservative synspunkter. Den preus-